

סדר מועד

מסכת עירובין

עם פירוש רבי עובדיה מברטנורא

עם פירוש משנת רפאל

לרבי רפאל בן משה פרנסיס זצ"ל

בו יבוארו

פשיט המשנה הרחבות מהגמרא וקורות חיי התנאים

מסכת עירובין, השנייה בסדר מועד, משלימה את מסכת שבת קודמתה. במסכת יש עשרה פרקים. עיקר עיסוקה הוא בענין רשויות שבת ופרטי דיניהם, וכן בדיני תחום שבת. במסכת מבוארת תקנת חכמים האוסרים לטלטל חפץ מהבית לחצר או למבוי, אלא אם כן עשו "עירוב", היינו שכל דיירי החצר נותנים מאכל בביתו של אחד מהם, ובכך הרי הם כאילו כולם מרוכזים באותה דירה, וכל החצר ובתיה נחשבים רשות אחת.

המסכת מפרטת את ההלכות הנוגעות להיבטים הטכניים בביצוע עירוב חצרות ושיתוף מבואות. כאמור, עוסקת המסכת גם באיסור תחומין, דהיינו איסור הליכה למרחק של יותר מאלפיים אמה ממקום שבתו של אדם בשבת, ואת הלכות עירובי תחומין המאפשרים ללכת עד ארבעת אלפים אמה בשבת.

שמות פרקי המסכת

1. מבוי שהוא גבוה קכז
2. עושין פסין קלג
3. בכל מערבין קמ
4. מי שהוציאוהו קנא
5. כיצד מעברין קנט
6. הדר עם הנכרי בחצר קסז
7. חלון שבין שתי חצרות קעו
8. כיצד משתתפין קפב
9. כל גגות העיר קצ
10. המוצא תפילין קצג

פרק ראשון

ר' עובדיה מברטנורא

א א מבי. שאינו רחב שש עשרה אמה אעפ"י שהוא פתוח משני ראשיו לרה"ר, אי נמי רחב שש עשרה אמה ואינו מפולש אלא ראשו אחד פתוח לרה"ר וראשו אחד סתום. ומן התורה שרי לטלטולי ביה בלא שום תקון, ורבנן הוא דגזור עליה דלמא אתי לטלטולי ברשות הרבים גמורה, ושרויה בתקנתא דלחי או קורה דתיהוי ליה הכירא. ואם הניח את הקורה למעלה מעשרים אמה ימעט, כלומר ישפיל את הקורה עד שתהיה למטה מעשרים, דלמעלה מעשרים לא שלטא בה עינא. ואם יש בקורה [זו] אמלתרא פירוש ציורים ופתוחים, אפילו למעלה מעשרים אמה א"צ למעט, שע"י אותם הציורים שלטא בה עינא: רבי יהודה אומר א"צ. דטעמא דקורה לאו משום

דיני התרת המבוי בטלטול בשבת

משנה א

מבוי¹ - רחוב צר (כגון סמטה), דרכו יוצאים מהחצרות שלפני הבתים אל הרחוב, **שְׁהוּא גְבוּהָ לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים אַמָּה** - שהקורה שהניחו על גבי הכניסה למבוי גבוהה יותר מעשרים אמה - **יִמְעַט** - ינמיך את הקורה למטה, ואז יהא מותר לטלטל במבוי. לפי שהטעם להנחת הקורה הוא משום היכר, ואין הקורה ניכרת כשגבוהה מעשרים אמה. **רבי יהודה אומר: אינו צריך** למעט את גובה הקורה, לפי שלדעתו הטעם להנחת הקורה הוא משום מחיצה, שרואים כאילו הקורה יורדת וסותמת עד למטה ("פי תקרה יורד וסותם"), ולכן אפילו אם הקורה למעלה מעשרים אמה אינו צריך למעט².

והרחב - פתח כניסת המבוי הרחב יותר **מעשר**

הכירא אלא משום מחיצה, דאמרנן פי תקרה יורד וסותם, וכיון שכן הוא מה לי בתוך עשרים מה לי למעלה מעשרים. ואין הלכה כר": והרחב מעשר אמות ימעט. דטפי מעשר אמות לא מקרי

ביאורים והרחבות

1. **הקדמה:** התורה אוסרת הוצאת חפץ מרשות היחיד לרשות הרבים ולהיפך, ומלאכה זו היא אחת מל"ט אבות מלאכות האסורות. המבוי הוא סימטה הפתוחה לרשות הרבים, דרכה יוצאים מהחצרות הפתוחות אליה לרשות הרבים.

שני סוגי מבוי הם: א. מבוי סתום - הפתוח לרשות הרבים בצד אחד, ומוקף מחיצות משלש רוחותיו. **ב. מבוי מפולש** - הפתוח משני צידיו לרשות הרבים, ואפשר להיכנס בו מצד זה ולצאת בצד שכנגדו.

מדין תורה, דין המבוי הסתום כדין רשות היחיד ומותר לטלטל בכלו. אולם, אסרו חכמים לטלטל במבוי עד שיעשו תיקון בצדו הפתוח לרשות הרבים, דהיינו שיעמידו לחי (לוח או עמוד) בצד הכניסה, או שיניחו קורה למעלה בין המחיצות, ועל ידי כך יהיה היכר לבריות להבחין בין המבוי לרשות הרבים, שמאחר שהמבוי פתוח לרשות הרבים, יטעו לחשוב שמותר לטלטל גם ברשות הרבים כשם שמותר לטלטל במבוי. משנתנו באה ללמד מהו גודל פתח המבוי שניתן להתירו בלחי או בקורה.

2. בגמרא (ב, א) שואלין: מדוע לגבי סוכה שנינו (סוכה א, א) שאם היא גבוהה למעלה מעשרים אמה - פסולה, וכאן שנינו - ימעט? ותרצו: סוכה שהיא דאורייתא באו חכמים לפרשה שאם

ר' עובדיה מברטנורא
פתח אלא פרצה, ואנן פתח
בעינן, הלכך ימעט רוחב
כניסתו ויעמידנו על עשר או
על פחות: ואם יש לו צורת
פתח. בכל מקום שאמרו
חכמים צורת פתח הוא אפילו
קנה מכאן וקנה מכאן גבוהים
עשרה טפחים או יותר וקנה על
גביהן ואע"פ שאינו נוגע בהן
ואע"פ שגבוה מהן יותר
משלשה טפחים. וכל האמות
השניות במשנה זו ובכל
עירובין וסוכה וכלאים, הם
אמה בת ששה טפחים, וכל
טפח ארבע אצבעות בגודל,
אלא שפעמים צריך למדוד
בטפח עצב, כלומר שלא ישים
ריוח באצבעות הגודל בין זו לזו
אלא יהיו מצומצמות ונוגעות זו

אמות - ימעט את רחבו של הפתח, ויעמידנו על
רוחב עשר אמות או פחות, שכן כניסת המבוי הרחבה
מעשר אמות אינה נקראת "פתח" אלא "פירצה".
ואם יש לו - לכניסת המבוי הזה **צורת הפתח** -
שתי מזוזות ומשקוף, **אף על פי שהוא** - הפתח
רחב מעשר אמות - אין צריך למעט:

משנה ב

הכשר מבוי הסתום משלוש רוחותיו, להתיר את
הטלטול בתוכו בשבת, כיצד הוא נעשה? **בית**
שמאי אומרים: מעמידים **לחי** - לוח עץ או עמוד
בצד הכניסה **וקורה** בפתח המבוי, **ובית הלל**
אומרים: מעמידים **לחי** משום מחיצה **או קורה**
משום היכר. **רבי אליעזר אומר:** מעמידים שתי
לחיין - אחת מכאן ואחת משני צידי הפתח.³

בזו, ופעמים צריך ליתן ריוח בין גודל לגודל שלא יהיו נוגעים זה בזה, וזהו הנקרא טפח שוחק.
כיצד, בזמן שהמדידה בטפח עצב היא לחומרא, כגון מבוי שהוא גבוה מעשרים אמה ימעט, וסוכה
שהיא גבוהה מעשרים אמה פסולה, מודדים בטפח עצב. ובזמן שהמדידה בטפח שוחק הוא
לחומרא, כגון מבוי אין גבהו פחות מעשרה טפחים, סוכה אין גבהו פחות מעשרה טפחים, מודדין
בטפח שוחק, וכן לעולם: **ב הכשר מבוי**. הכנתו והזמנתו של מבוי לטלטל בתוכו ע"י שתופי
מבואות: **ב"ש אומרים לחי וקורה**. שניהן צריך דסבירא להו מן התורה ד' מחיצות שלימות בעינן
ואתאי הלכה למשה מסיני ואוקימתא לרביעיית אלחי וקורה: ובה"א או לחי או קורה. דמן התורה
ג' מחיצות [שלימות] בעינן ותו לא ואתאי הלכה למשה מסיני להוסיף הרביעיית, או בלחי משהו
או בקורה להיכר מחיצה. ומבוי דאיירי ביה הכא הוא מבוי סתום מג' רוחותיו ורוח רביעיית פתוחה
לרה"ר, וארכו יותר על רחבו, דאי ארכו כרחבו הוי כחצר שנפרצה הפתוחה לרה"ר, וצריך פס
ארבעה ומשהו או שני פסין של כל שהן. וכן חצר שנפרצה לרה"ר וארכה יותר על רחבה נדונה
כמבוי ונתרת בלחי או קורה. ומבוי שהוכשר בלחי חלוק ממבוי שהוכשר בקורה, דאילו מבוי
שהוכשר בלחי הוי כאילו יש לו ארבע מחיצות והזורק מרשות הרבים לתוכו חייב, ומבוי שהוכשר
בקורה אע"פ שמותר לטלטל בתוכו על ידי שתוף לא הוי כרשות היחיד גמורה והזורק מרשות
הרבים לתוכו פטור, דקיי"ל קורה משום הכירא, ולחי משום מחיצה: **רבי אליעזר אומר לחיים**.

ביאורים והרחבות

לא עשה כראוי - פסולה, מבוי דכל עיקרו מדרבנן לא שייך למימר בה פסול, ותקנתה -
ימעט. תירוץ נוסף: סוכה שמרובים דיניה פסק ושנה - פסולה, מבוי שאין מרובים דיניו שנה
- ימעט, שאם ימעט הגובה - יותר הטלטול בו. עוד למדין, שהמקור שממנו למדין חכמים,
שפתח הגבוה למעלה מעשרים אמה אינו קרוי פתח, הוא מפתחו של היכל שבמקדש (שהיה
בגובה עשרים אמה), ורבי יהודה לומד מפתחו של אולם (שהיה גבוה ארבעים אמה).
3. **בית שמאי** סוברים שמהתורה צריך ארבע מחיצות שלמות, אך מהלכה למשה מסיני די

ר' עובדיה מברטנורא

כב"ש ס"ל ובעי לחי מכאן ומכאן. ואין הלכה כר"א: אמר תלמיד אחד. הוא רבי מאיר: שהוא פחות מארבע אמות. רוחב פתחו: אמר רבי עקיבא על זה ועל זה נחלקו. ות"ק נמי הכי קאמר דלא מפליג בין רחב לקצר. ומפרש תלמודא דאיכא בנייהו מבוי שיש ברוחב פתחו פחות מד' טפחים, דחד מינייהו סבר אין צריך לא לחי ולא קורה, ואידך סבר צריך לחי או קורה, ולא הוברר מתוך דבריהם הי מינייהו סבר צריך והי מינייהו סבר א"צ: ג רחבה כדי לקבל אריח. שתהא ארויה לבנות עליה בנין לקביעות: והאריח חצי לבנה של שלשה טפחים. נמצא אריח טפח ומחצה רוחב: דיה לקורה ברוחב טפח. הכי קאמר, כיון שהקורה רחבה טפח, אותו חצי טפח הנותר, שהאריח רחב טפח ומחצה, יכול למרה בטיט אצבע מכאן ואצבע מכאן, וע"י

משום רבי ישמעאל אמר תלמיד אחד - רבי מאיר לפני רבי עקיבא: לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על מבוי שהוא פחות ברוחב פתחו מארבע אמות, שהוא נותר או בלחי או בקורה בלבד, על מה נחלקו? על מבוי שפתחו רחב מארבע אמות ועד עשר אמות, שבית שמאי ואמרים: מעמידים לחי וקורה, ובית הלל ואמרים: מעמידים או לחי או קורה.

אמר רבי עקיבא לאותו תלמיד (רבי מאיר): על זה ועל זה נחלקו בית שמאי ובית הלל, ובשניהם הצריכו בית שמאי להעמיד לחי וקורה⁵:

משנה ג

הקורה שאמרו המכשירה את המבוי בטלטול, צריכה להיות רחבה כדי שתוכל לקבל עליה אריח - חצי לבנה של בניין, והאריח שיעורו הוא חצי לבנה של שלשה טפחים נמצא שרוחב האריח הוא טפח ומחצה. דיה לקורה שתהא רחבה טפח, כדי שתוכל לקבל עליה אריח לארפו כלומר שאורך האריח יהא מונח לאורך הקורה, ורחבו לרחבה⁶:

ביאורים והרחבות

שהמחיצה הרביעית תיעשה על ידי לחי וקורה.

ובית הלל סוברים שמהתורה מספיק שלוש מחיצות שלמות, אלא שמהלכה למשה מסיני צריך להוסיף ברוח רביעית לחי משום מחיצה או קורה משום היכר. (ולפיכך יש הבדל בין מבוי שהוכשר על ידי לחי למבוי שהוכשר על ידי קורה, שמבוי שהוכשר בלחי הוא כמקופ בארבע מחיצות ודינו כרשות היחיד. אך מבוי שהוכשר בקורה אינו כרשות היחיד גמור, והזרק מרשות הרבים לתוכו פטור).

ורבי אליעזר סובר כבית שמאי, ולכן מצריך שני לחיים.

4. גרסינן בגמרא (יג, א): אמר רבי יהושע בן לוי: כל מקום שאתה מוצא 'משום רבי ישמעאל אמר תלמיד אחד לפני רבי עקיבא', אינו אלא רבי מאיר, ששימש את רבי ישמעאל ואת רבי עקיבא. דתניא: אמר רבי מאיר: כשהייתי אצל רבי ישמעאל, הייתי מטיל קנקנתום לתוך הדיו ולא אמר לי דבר, כשבאתי אצל רבי עקיבא אסרה עלי.

5. בגמרא למדין שיש הפרש בין תנא קמא לרבי עקיבא במבוי שרוחב פתחו פחות מארבעה טפחים, שאחד סובר שאין צריך לא לחי ולא קורה, ואחד סובר שצריך לחי או קורה. אולם, לא ברור מי סובר כך ומי סובר כך.

6. הטעם לשיעור זה, כדי שתהא הקורה נראית כקבועה, כאילו רוצים לבנות עליה בניין.